

LEGAL REMEDIES FOR EXERCISING THE RIGHTS OF THE PARTNERS, IE THE SHAREHOLDERS IN THE TRADING COMPANIES

Kimo Chavdar

Full professor, School of Law, University American College Skopje
e-mail: cavdar@uacs.edu.mk

Abstract

The subject of this paper is the summary study of the procedural aspects of the legal remedies that can be used by the partners or shareholders of the company, having in mind that they create relations between them which arise from the obligation law, based on a private legal basis and relations that are aimed at achieving the goal that was set at the moment of establishing the company. In that sense, the procedural aspects of the legal remedies are elaborated, with which the partners or shareholders of the company can exercise their rights according to the Law on Trade Companies, having in mind both the rights through which they realize the interests of the company and the rights that arise for them. In doing so, the legal remedies that they can use in the court procedure in accordance with the Law on litigation Procedure and the Law on Non-litigation Procedure are taken into account, which can be divided into two groups, as follows: 1. lawsuits with which a litigation procedure is initiated for protection, ie realization of a right as *actio pro socio* and 2. other submissions by which a non-litigation procedure is initiated before a court in order to enable the partner or shareholder to inspect the company's documentation for later realization of his or her right.

Keywords: company, partners, shareholders, lawsuits, *actio pro socio*

ПРОЦЕСНОПРАВНИ АСПЕКТИ НА ПРАВООЗАШТИТНИТЕ СРЕДСТВА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА СОДРУЖНИЦИТЕ, ОДНОСНО АКЦИОНЕРИТЕ ВО ТРГОВСКО ДРУШТВО

Кимо Чавдар

Професор, Факултет за правни науки, Универзитет Американ колеџ Скопје,
е-маил: cavdar@uacs.edu.mk

Апстракт

Предмет на овој труд е сумарното проучување на процесните аспекти на правозащитните средства кои можат да го искористат содружниците односно акционерите на трговското друштво имајќи предвид дека меѓу нив се создаваат односи кои се облигационоправни создадени на приватноправна основа и односи кои се насочено кон остварување на целта која постои при остварување на трговското друштво. Во таа смисла елаборирани се процесните аспекти на правозащитните средства со кои содружниците односно акционерите на трговското друштво може да ги остваруваат

правата кои според Законот за трговските друштва им припаѓаат имајќи ги предвид како оние права преку кои ги остваруваат интересите на друштвото, така и оние права кои произлегуваат за нив. При тоа, главно се имаат предвид они правозаштитни средства кои тие можат да ги употребуваат во постапката пред суд согласно на Законот за парничната постапка и согласно на Законот за вонпарничната постапка и кои можат да се поделат на две групи и тоа: 1. тужби со кои се поведува парнична постапка за заштита, односно остварување на некое право или како *actio pro socio* и 2. други поднесоци со кои се поведува вонпарнична постапка пред суд со цел на содружникот односно акционерот да му се овозможи увид во документацијата на друштвото заради подоцнежено остварување на некое негово право.

Клучни зборови: трговски друштва, содружници, акционери, тужби, *actio pro socio*

Вовед

Трговското друштво претставува здружување на лица на приватно правна основа, која настанува со правно дело заради остварување на заедничка цел на сите членови кои во што во моментот на основање на друштво станува цел на друштвото.

Трговското друштво се основа со договорот за друштвото (ДОО и др), односно со статут на друштвото (АД и др), при што договорот се склучува, а статутот се усвојува во писмена форма (чл.22 од ЗТД). И едниот и другиот претставуваат правни дела, но не во смисла дека се работи за договор со кој две или повеќе страни заемно се обврзуваат на престации, задоволувајќи своите различни интереси, туку секој здружувач се обврзува на давања и сторувања во друштвото, делувајќи во интерес кој што му е заеднички со останатите здружувачи - *affectio societatis* (*ius fraternitatis*), поради што таа зделка треба да се смета за заеднички акт на здружувачите.

Во теоријата секогаш се поставува прашањето за односот меѓу интересите на содружниците, односно акционерите на трговските друштва, нивните лични интереси по однос на интересите на трговското друштво и дали делувањето на трговското друштво во рамките на неговите интереси, кое е спротивно на личните интереси на содружниците или акционерите, е недопуштено и дали треба да биде санкционирано, па дури и тогаш кога тоа не е предвидено со Законот за трговските друштва. Токму сумарното проучување на правозаштитните средства кои можат да го искористат содружниците односно акционерите на трговското друштво е предмет на овој труд имајќи предвид дека меѓу нив се создаваат односи кои се облигационоправни создадени на приватноправна основа. Поради тоа, статуирана е и регулативата за правозаштитните средства кај здружувањата во трговско друштво согласно со општите начела на облигационото право, а посебно на начелото дека одговара за штета секој кој

причини штета за друг и дека на оштетениот му се гарантира правото на тужба пред надлежен суд. Се разбира ова е еден аспект од потребата за постоење на правозаштитни средства за остварување на правата на содружниците, односно акционерите во трговските друштва, а вториот аспект е остварување на целта која постои при основањето на друштвото.

1. Општи согледувања за трговските друштва

1.1 Целта на основањето и предмет на работењето на трговско друштво

Основање на одредено трговско друштво всушност е остварување на намерата на лицата правни или физички кој го основаат е постигнување на одредена заедничка цел. Во науката намерата за постигнување на таа заедничка цел се именува како *affectio societatis* (Vasiljević 2011) или уште и како *ius fraternitatis*, кои поими означуваат постоење заедничка волја на сите содружници (здружувачи) да ги групираат и обединат своите усилби во поглед на остварувањето на заедничката цел. Овие латински изрази упатуваат на психолошката врска меѓу здружувачите, којашто е конститутивен елемент на друштвото, а чии составни делови се отсуство на субординација меѓу здружувачите, волјата за соработка во водењето на работите на друштвото и прифаќањето на заедничките ризици, чиј интензитет варира од една до друга форма на друштво, односно од една до друга категорија на здружувачи. Во правната наука е, (Barbić 2008) речиси, општо прифатена тезата дека, по правило, не може да настане и да егзистира друштво без волјата на здружувачите, а тоа, всушност, ја изразува смислата и значењето на терминот *affectio societatis*.

Во врска со постоењето на оваа волја и цел на здружувачите во одредено трговско друштво, во науката е воочено дека целта мора да им одговара на сите здружувачи и е суштествен елемент на договорот на кој се заснова друштвото. Имено, сите здружувачи мораат да придонесуваат кон остварувањето на заедничката цел, но нивниот придонес не мора да биде еднаков ниту во однос на начинот како кон тоа придонесуваат, ниту во однос на големината на она што го придонесуваат (пари, некоја имотна вредност, труд, совет итн.).

Во Законот за трговските друштва (ЗТД), кај одделните видови друштва, не е пропишано која е целта поради која здружувачите (акционери, содружници) основаат трговско друштво, меѓутоа, во одредбата од член 4 став 1 се пропишува дека трговец, во смисла на тој Закон, е секое лице кое самостојно трајно во вид на занимање врши трговска дејност заради остварување добивка со производство, трговија и давање услуги на пазарот.

Во теоријата е истакнато дека треба да се прифати дека целта на секое трговско друштво се состои во водење на претпријатието кое што тоа го има. При ова, под претпријатие, во смисла на член 3 став 1 точка 40 од ЗТД, се сфаќа збир од права, ствари и фактички односи кои имаат имотна вредност

и кои припаѓаат кон трговската дејност на трговецот, при што овие елементи ја сочинуваат активата на трговецот, но ги опфаќаат и неговите обврски. Претпријатието претставува целосен правен објект кој може да биде во промет. Според тоа претпријатието нема правен субјективитет и самото тоа не може да биде носител на права и обврски.

Од целта на друштвото треба да се разликува неговиот предмет на работењето. Со вршење на дејностите коишто го сочинуваат предметот на работењето, друштвото ја остварува својата цел на она подрачје на кое ја остварува својата деловна дејност, па би можело да се каже дека остварувањето на предметот на работењето означува конкретизација на целта на друштвото. Според тоа, предметот на работењето се запишува во трговскиот регистар и, главно, трговското друштво може да презема правни работи и дејствија во рамките на предметот на работењето, но според одредбите од член 64 став 2 од ЗТД, под одредени услови, полноважни се и оние правни работи коишто ги склучува, односно правни работи коишто ги презема трговското друштво со кои што е пречекорен предметното работење. Ова означува дека кај нас е напуштена доктрината *ultra vires*, според која се неважечки правните дела што ги презема друштвото надвор од предметот на работењето (Недков, Беличанец, Градишки – Лазаревска 2003).

1.2 Основање и деловно работење на трговското друштво како правен субјект

Со оглед на тоа дека трговското друштво се основа со договор за друштвото, односно статут на друштвото, со едногласна согласност на сите здружувачи. Меѓутоа доколку се работи за промена на таквиот акт, кога станува збор на друштва на капиталот (ДОО, АД), не е потребна согласност на сите здружувачи, туку најмалку квалификувано мнозинство на нивните гласови што е пропишано со закон, односно со договорот или статутот, а и со исполнувања на некои дополнителни претпоставки.

Меѓутоа, за настанување на трговското друштво не е доволно да се склучи договорот, односно да се усвои статутот. Покрај тоа, потребно е и учество на државата како власт, која преку овластените органи испитува дали се исполнети претпоставките кои можат да доведат до настанување на трговското друштво како правно лице, и доколку утврди дека се исполнети тие претпоставки, друштвото се запишува во трговскиот регистар.

Кога настанува трговското друштво како правен субјект, тоа постои одвоено од здружувачите, се осамостојува во однос на здружувачите и станува посебен правен субјект кој е носител на правата и должностите. Поради тоа, со член 25 од ЗТД е пропишано дека трговското друштво, кое стекнува својство на правно лице со уписот во трговскиот регистар, може да стекнува права и да презема обврски, да стекнува сопственост и други стварни права, да склучува договори

и други правни работи, да тужи и да биде тужено пред суд и да учествува во други постапки.

На тој начин во случај кога трговското друштво стекнува својство на правно лице, односите во самото друштво, делувањето спрема третите лица, а особено статусот на неговиот имот, добиваат сосема поинаква димензија. Така, имотот на друштвото претставува севкупност на правата, сопственички и други стварни права што друштвото ги стекнува над добрата (парите, стварите и правата) што содружниците, односно акционерите ги вложиле во друштвото или коишто друштвото ги стекнало со своето работење (чл. 3 т. 21 од ЗТД), а при што акционерите, односно содружниците не можат да остваруваат никакви права во однос на тој имот.

Со оглед на изнесеното, трговското друштво се институционализира, така што ги поврзува здружувачите во една потрајна заедница, која се разликува од оние облигационоправни заедници во кои страните не се потрајно поврзани, туку како облигационоправни односи престануваат со исполнување на обврските поради кои и настанале. Здружувачите кои основале трговско друштво, пак, се поврзуваат, како содружници или акционери, во заедништво во кое владее начелото на заемна доверба што произлегува од околноста дека тие се здружиле заради постигнување на извесна заедничка цел, што значи дека на тоа ги прилагодиле и своите поединечни интереси, но со здружувањето не се одрекнале од остварувањето на сопствените поединечни интереси. Наведените интереси здружувачот може да ги остварува, но не спротивно на она што го прифатил како заедничка цел со здружувањето, освен што некој од нив се задоволени и со остварувањето на заедничката цел. Со здружувањето во друштвото здружувачот се согласил на таквото ограничување.

1.3 Општо за правозаштитните средства на здружувачите во трговско друштво

Начелото на доверба во овие здружувања потекнува од примената на начелото на совесност и чесност од облигационото право, а во друштвата се одразува во заштитата на правата и во лојалното постапување (Hasić 2013). Така, на пример, преку правилото според кое под еднакви услови здружувачите имаат еднакви права во друштвото (напр. акционерите во акционерското друштво), тие имаат право да бараат надомест на штета од акционерот кој го искористил своето влијание кај органите на друштвото за да би остварил користи кои нему не му припаѓаат, или право на информирање. За случаите на повреда на заемната доверба на здружувачите, некогаш се пропишуваат санкции во вид на можност на побивање на одлуките на собранието на АД или на собирот на содружниците, поднесување тужба против друг содружник (*actio pro socio*) (Veronica 2016) и слично. Значи, не станува збор за начело кое би имало само теоретско значење, туку примената на тоа начело може да доведе до сериозни последици во однос на друштвото.

Токму поради она што е изнесено понапред, овде посебно ќе бидат елаборирани правозащитните средства со кои содружниците, односно акционерите во трговските друштва може да ги остваруваат правата кои, според Законот за трговските друштва, им припаѓаат, имајќи ги предвид како оние права преку кои ги остваруваат своите интереси во друштвото, така и оние права кои произлегуваат за нив доколку се работи за нелојално постапување од страна на другите содружници, односно акционери, или од страна на самото друштво. При тоа, главно, се имаат предвид оние правозащитни средства кои содружниците, односно акционерите можат да ги употребат во постапка пред суд.

Во овие случаи може да стане збор и за *actio pro socio/societate* (Van Deventer 2019), кој поим означува можност одреден содружник или акционер, наместо трговското друштво, да постави барање спрема друг содружник или акционер кој не ги исполнил обврските кои произлегуваат за него од здружувањето во трговското друштво. Оваа *actio pro socio* може да биде поставена во форма на тужба со која се поведува парнична постапка или во форма на предлог со кој се поведува вонпарнична постапка пред суд, кое нешто може да се процени од содржината на секоја конкретна тужба, односно предлог.

Правозащитните средства, пак, главно, можат да се поделат на: а) тужби со кои се поведува парнична постапка за заштита, односно остварување на некое право или како *actio pro socio* и б) други поднесоци со кои се поведува вонпарнична постапка пред суд со цел на содружникот, односно акционерот, со содејство на суд да му се обезбеди увид во документација на друштвото заради подоцнежнo остварување на некое негово право, или да се обезбеди непречено работење на друштвото, кое поради нефункционирање на одредени органи не може да се оствари, а исто така и како *actio pro socio*.

Општа одредба за заштита на право пред судот е содржана во член 42 од ЗТД, според кој, ако орган на трговското друштво повреди право на содружниците, односно на акционерите кое што произлегува од содружништвото, секој содружник, односно акционер може да бара заштита на тоа право пред суд што е надлежен според Законот за судовите.

2. Некои процесноправни аспекти во врска со правозащитните средства на здружувачите во трговско друштво

2.1 Сумарен приказ на одредбите од Законот за парничната постапка во врска со правозащитните средства за поведување на парница

Според Законот за парничната постапка (ЗПП), парничната постапка се поведува со тужба како иницијален акт во која како странки постојат тужител и тужен. Тужбата представува парнично дејствие чија форма и содржина е определена со ЗПП – чл. 175. Покрај останатото тужбата треба да содржи

определено барање во поглед на главната работа и на споредните барања, факти врз кои тужителот го заснова барањето, докази со кои се утврдуваат овие факти, како и други податоци кои мора да ги има секој поднесок. Судот ќе постапи според тужбата и кога тужителот не го навел правниот основа на тужбеното барање, а ако тужителот го навел правниот основ, судот не е врзан за него - чл.176 од ЗПП.

Во една тужба тужителот може да истекне повеќе барања против истиот тужен кога сите барања се поврзани со ист фактички или правен основ но и кога истиот суд стварно е надлежен за секој од овие барања и кога за сите барања е определен ист тип постапка. Тужителот може две или повеќе барања да ги истакне во една тужба и така судот да го усвои следното од тие барања ако најде дека она што е пред него истакнато не е основано – чл. 178 од ЗПП.

Во врска со престанок на својството на содружник односно акционер во текот на парницата што ја завел друг содружник согласно одредбите од ЗТД од интерес е одредбите од член 185 од ЗПП со кој е пропишано дека ако некоја од странките отуѓи предмет или право за кој тече парница тоа не пречи да се доврши парницата меѓу истите странаки со тоа што лицето кое го прибавило предметот или правот за кое тече парницата може да стапи во парницата наместо тужителот односно тужениот, смао ако со тоа се согласат двете странки.

Со огредбите од ЗТД за правозаштитните средства, во повеќе случаеви се пропишува дека парницата со извесно правозаштитено средство – тужба, може да ја поведе здружувач, било тоа да го стори поединечно ии заедно со други овластени субјекти – здружувачи односно понекогаш заедно и со самото трговско друштво. Со оглед на ова во предвид доаѓа примена на институтот сопарничари во парничната постапка. Во таа смисла се одредбите од чл. 186 од ЗПП и натаму со кои е пропишано дека повеќе лица можат со една тужба да тужат, односно да бидат тужени (сопарничари) ако во поглед напредметот на спорот се во правна заедница или ако нивните права односно обврски произлегуваат од ист фактички или правен основ, при што до заклучувањето на главната расправа, под наведените услови покрај тужителот може да пристапи нов тужител, при што лицето кое што пристапува кон тужбата мора да ја прими парницата во онаа состојба во која таа се наоѓа кога тоа стапува во неа.

Секако треба да се има предвид дека секој сопарничар во постапката е самостојна странка и неговите дејствија или пропуштања не им користат ниту им штетат на другите сопарничари.

Во практиката може да се случи друго лице кое може да биде тужител да не сака да се приклучи кон тужбата на друг, како сопарничар, но сепак има интерес парницата да заврши во корист на тужителот, така на пример одреден содружник или акционер па и самото трговско друштво има интерес да се успее со тужбата против раководно лице во корист на трговското друштво може да земе учество во парницата како замешувач. Имено, според член 194 од ЗПП,

лице кое има правен интерес во парница што тече меѓу други лица една од странките да успее, може да и се придружи на таа странка како замешувач под условите пропишани со таа одредба и натамошните одредби од ЗПП. (Чавдар 2013)

Со оглед на устројството на правозащитните средства во ЗТД, одредбите од ЗПП за замешувач на страна на тужителот, често можат да дојдат до примена. При тоа се има предвид дека замешувачот мора да ја прими парницата во онаа состојба во која се наоѓа во моментот кога ќе се замешта во парницата, а во натамошниот тек на парницата тој е овластен да истакнува предлози и да ги презема сите други парнични дејствија во рокови во кои тие дејствија би можела да ги презема странката на која и се придружил – чл. 196 од ЗПП.

Во одредени случаи се пропишува дека одреден содружник или акционер може, наместо трговското друштво да постави барање спрема друг содружник или акционер да ги исполни обврските кои произлегуваат за него спрема трговското друштво или пак барање со кое се бара ништовност или се побива одлука на трговското друштво кое е во корист и на останатите здружувачи. Во таков случај несомнено станува збор за *actio pro socio/societate* што е редок случај во правниот живот, едно лице да постои свое тужбено барање во кое побарува корист или друга придобивка за трето лице. *Actio pro socio* може да биде поставена во форма на тужба со која се поведува парнична постапка или во форма на предлог со кој се поведува вонпарнична постапка пред суд, кое нешто може да се процени од содржината на секоја конкретна тужба, односно предлог.

Сепак за поведување на парнична постапка со тужба содружникот, односно акционерот, мора кон тужбата покрај останатото да приложи и докази со кои судот ќе утврди дека тој има својство на содружник односно акционер, кое својство треба да го има во текот на целата парница. Доколку таквото својство му престане на парницата пред донесувањето на првостепената одлука, таквиот акционер, односно содружник парницата може да ја продолжи со првобитното тужбено барање само доколку докаже посебен правен интерес за тоа.

2.2 Поведување на парнична постапка со тужба од страна на содружник односно акционер во трговското друштво согласно ЗТД

Во одредбите од ЗТД во кои е предвидено дека правозащитното средство претставува тужба, наведени се претпоставките кои треба да бидат исполнети за да може содружникот односно акционерот во трговското друштво да поведе парнична постапка со тужба. Така кај тужбата за утврдување ништовност на трговското друштво (чл. 33 од ЗТД) е предвидено дека тужбата може да поднесе секој содружник односно акционер (покрај останатите лице наведени во одредбата), при што стварната легитимација на тужителите е определена во ЗТД, со тоа што е пропишано во кои случаи и кои претпоставки треба да бидат исполнети за да може да се поднесе оваа тужба.

Исто така содружник односно акционер може да поднесе тужба за утврдување на ништовност на упис во трговското регистар (чл. 107 од ЗТД), меѓутоа само доколку докаже дека има правен интерес за утврдување ништовност на уписот во трговскиот регистар. По тужба на еден или повеќе содружници чии што влогови чинат најмалку 1/10 од основната главнина, судот, со одлука може да изрече престанување на ДОО, ако постигнување на целта на друштвото што произлегува од предметот на работењето стане невозможно или ако постојат други значајни причини за престанување на друштвото. Доколку во текот на парницата некој од содружниците се откаже од тужбата така што остане помалку од 1/10 од основната главнина на останатите тужители, настапува случај во кој не постои случај на натамошна активна легитимација на тужителите поради што судот ќе донесе соодветна одлука.

Парнична постапка се поведува и во случаите кога се бара ништовност односно побивање на одредени акти на трговското друштво. Имено, според одредбите од член 225 до 228 од ЗТД содружник може да бара со тужба утврдување на ништовност на одлука донесена на собирот на содружници на ДОО односно, тужба за побивање на одлуки донесени на собирот на содружници на ДОО. Тужбата според одредбите од член 227 и 228 од ЗТД има и карактер на *actio pro socio* бидејќи со таква тужба може да се побива одлука на содружници во ДОО затоа што содружникот со гласањето на собирот на содружниците стекнал за себе или на некој друг му овозможил да стекне корист на штета на друштвото или на другите содружници, како и одлука која е заснована на недавање на известување кое што влијаело на донесувањето на одлуката.

Кај акционерските друштва тужба за ништовност на одлуката на собранието на АД може да поднесе секој акционер и други лица, наброени во член 410 од ЗТД доколку одлуката е ништовна во случаевите наведени во член 408 од ЗТД.

Тужба за побивање на одлука на собрание на АД пак според чл 412 до 415 од ЗТД исто така може да поднесе секој акционер доколку се исполнети претпоставките од тие одредби. Оваа тужба има карактер на *actio pro socio* имајќи предвид дека според член 412 став 2 ако судот со правосилна одлука ја поништи одлуката на собранието таа има дејство спрема сите акционери членовите на органот на управување, односно на надзорниот одбор дури и кога тие не биле странка во постапката.

Во одредени случаи содржник, односно акционер може да поднесе и тужба за надоместување на штетата што му е причинета нему односно, и на друштвото. Посебен случај преставува оној кога уште во подготовките за основање на трговско друштво кога меѓу наредните основаче и склучен договор меѓу наредните основачи, поради неизвршување на обврските од таквиот договор кој има облигационо правен карактер, секој од договорачите може да поведе постапка за надомест на причинетата штета за неизвршување на обврските преземени со него од страна на друг основач.

Содружник или акционер може да поднесе тужба за надомест на штета според член 91 од ЗТД против физичкото лице коеимало обврска до поднесе пријава за упис на друштвото, ако го пропуштило рокот за поднесување на таква пријава.

Одговорноста на управителот на ДОО е регулирана со повеќе одредби од ЗТД така што покрај останатите овластени лица, и секој содружник согласно член 238 став 3 може да бара управителот да ја надомести штетата или да му ја отстапи на друштвото правната работа склучена за своја сметка или на друштвото да му го пренесе побарувањето кое што произлегло од неа. Несомнено е дека оваа тужба има карактер на *actio pro socio*, но во вакви случаи исто така може да настане сопарничарство или пак некој друг содружник или самото трговско друштво да му се приклучи на тужителот како замешувач.

Карактер на *actio pro socio* има и тужбата за надоместување на штетата против управител на ДОО, која согласно чл. 241 став 6 од ЗТД можат, поединечно или групно да ја поднесат содружниците против управителот за надомест на штетата на друштвото. Таков карактер на *actio pro socio* има и тужбата што покрај други лица може да ја поднесе и кој било акционер врз основа на чен 348 став 3 од ЗТД за остварување на барања кои се состојат во надоместување на штета или пак одредени органи во АД се должни зделката склучена со забрана на конкуренција да му ја отстапат на друштвото или да му ја дадат на друштвото користа што потекнува од правната работа склучена за своја или за туѓа сметка или на друштвото да му го пренесе побарувањето кое што произлегува од неа. Карактер на *actio pro socio* има и тужбата за надоместување на штета поради склучување зделка на АД со заинтересирана странка доколку се утврди дека одобрената зделка е штетна за трговското друштво, за акционерите и за членовите на органот на управувањето, која тужба може да ја поднесат и акционерите според чл. 460 од ЗТД.

Со тужба според член 542-а од ЗТД може да се бара надоместување на штета на акционер сторена од ликвидатор.

2.3 Предлози за поведување на вонпарнична постапка заради заштита односно остварување на права на содружник односно акционер во трговскот друштво

Вонпарничната постапка која е уредена со Законот за вонпарнична постапка, преставува вид граѓанско судска постапка која содржи правни норми со кои се уредува постапувањето на судот во вонпарничните правни работи. Во правната теорија е спорно што е тоа вонпарнична правна работа, односно во што таа работа се разликува од парничната работа, т.е. од оние работи што се решаваат во судската парнична постапка. Во практиката со оглед дека постојат повеќе теории за нивно разграничување, спорот се разрешува такаа што се поаѓа од извесни изрази кои се присутни во прописите за вонпарничната

постапка односно во општите начела за вонпарничната постапка, како што е на пример тоа дека спорот ќе се реши со решение или дека судот донесува решение а не пресуда, или пак дека постапката се поведува со предлог а не со тужба. Во такви случаи логично е дека се работи за вонпарнична работа која судот треба да ја реши според правилата на вонпарничната постапка. Инаку, во теоријата е неспорно дека заштитат на граѓанските субјективни права по пат на парница е возможно во секој случај односно во оние случаи во кој е пропишано, односно тоа произлегува од толкувањето на одредбата дека тие се штитат по пат на вонпарнична постапка. Така, и во нашиот правен систем по правилата на вонпарничната постапка судовите постапуваат само тогаш кога тоа е изречно пропишано со закон, а доколку тоа не е пропишано спорот се решава во парнична постапка (Чавдар 2008).

Вонпарничната постапка се поведува по предлог од овластено лице и од орган определен со закон. Странки во вонпарничната постапка се предлагач т.е. лице, односно орган по чиј предлог е поведена постапката, а противник на предлагачот е лице спрема кое правото или правниот интерес на предлагачот се остварува. Учесник во вонпарничната постапка е лице на кое одлуката на судот непосредно се однесува кое својот правен интерес го остварува преку барање судот да донесе одлука, како и лице, односно орган чие право на учество е определено со закон.

Токму поради тоа секој содружник, односно акционер може да поведе и вонпарнична постапка пред суд, со цел да оствари некои свои права кои произлегуваат од здружувањето во трговско друштво, но исто така и со цел да постигне исполнување на обврските на друг содружник, односно акционер спрема трговското друштво (*actio pro socio*).

Средствата со кој се поведува вонпарнична постапка кои се во вид главно на предлог, се помногубројни така што овде ќе биде даден осврт само на некои поважни и кои почесто се јавуваат во практиката.

Како сеопфатна одредба од која произлегува правозаштитно барање кое може да го поднесе секој содружник односно акционер е **Предлогот за поведување вонпарнична постапка за оцена на законитоста на општите акти на трговското друштво** регулиран со одредбите од член 43 од ЗТД. Главно со одредбите од тој член се пропишува дека судот на предлог на содружник, односно на акционер, на член на орган на управување, односно на член на надзорен одбор или контролор, ја оценува законитоста на актите односно на договорот на друштвото, статутот и другите општи акти на друштвото, како и нивни одредби, кои се ништовни до колку се во спротивност со закон. Ваков предлог може да поднесе и секое лице ако предходно докаже дека има правен интерес. При ова треба да се има предвид дека доколку ваков предлог не поднесат наведените лица, ништовноста на таков акт, односно одредба во општ акт на друштвото може да се утврдува како предходно прашање во постапката пред секој орган, доколку со посебна одредба на ЗТД е пропишана ништовност.

Понатаму во вонпарничната постапка може да се групираат одредени **Предлози до судот за назначување на орган на управување на трговското друштво** односно ликвидатор, на местото на лице кое престанало да ја врши својата функција во органот на управување во трговското друштво - член 29-а од ЗТД. Потоа Предлог до судот за назначување овластен ревизор за посебна ревизија на последната годишна сметка и финансиските извештаи во ДОО - член 229 од ЗТД. Од ЗТД, Предлог до судот во случај на спор за основачки извештај и извештај за ревизија на основањето на АД - член 296 од ЗТД во врска со член 42 од ЗТД. Одредби за поднесување предлог до судот за назначување привремен застапник кој ќе поднесе барање за надомест на штета во име на содружникот, односно акционерот во случај на статусни промени на друштвото пропишани се во член 529 член 530 од ЗТД а за Предлог до судот за назначување ликвидатори во членовите 540, 560, 566 од ЗТД.

Предлози во врска со информираноста на здружувачите кое се состои во право да биде лично информиран за работењето на друштвото и право на увид во книгите, актите и во другите документи на друштвото, за работењето и одлучувањето во трговското друштво се најчесто присутни во судската практика. Основна одредба за тоа е содржана во член 39 од ЗТД под наслов право на информираност на содружникот односно на акционерот при што покрај останатото е пропишано дека ако на содружник, односно на акционер не му биде овозможено остварување на информираност, содружникот, односно акционерот има право на заштита на своите права пред судот на начинот и под условите определени со закон . Конкретно такви поподробни одредби се содржани во член 132, чл. 158, чл. 212, чл. 251, чл. 256, чл.320, чл.406 и чл. 574 од ЗТД.

Потоа како самостоен предлог се јавува Предлог до судот за свикување собир на содружниците во ДОО ако не биде свикан од надлежниот орган на ДОО - член 216 од ЗТД.

Како група на предлози би се навеле и **Предлози до судот во врска со уплатите на здружувачите** пропишани со посебни одредби и тоа - за престанок на ДОО во врска со обврската на ДОО за зголемување на намалената основна главнина - член 173 од ЗТД; за враќање на влогот, доколку ДОО не биде основано во предвидениот законски рок - член 179 од ЗТД; за оглас со кој се повикуваат запишувачите на акции да ги подигнат уплатите ако не е одржано основачко собрание за АД - член 311 од ЗТД од ЗТД; за утврдување вредноста на уделот на содружник, односно на акциите на акционер, кој не се согласил со преобразбата на друштвото во друго друштво - член 516. за определување доплата на уделите, односно акциите, во случај на статусни промени на друштвото - член 531 од ЗТД

Предлози за судот за остварување на упис во соодветни регистри регулираани се со посебни одредби тоа: за донесување на одлука за упис во

книгата на удели во ДОО за објавување уплатата на акционерите – чл.196 од ЗТД; за поднесување пријава заради упис во трговскиот регистар на одлуката за престанување на АД - член 453.

Предлог до судот за донесување одлука за отповикување на управител кој е и содружник е содржана во члену 242 од ЗТД во која во став 2, е наведено дека на предлог на содружник судот може да донесе одлука за отповикување на управител кој е и содружник.

Во врска со уредувањето на стопанската интересна заедница е наведено дека нејзин член може да поднесе **предлог до судот за исклучување на член на стопанска интересна заедница** согласно член 560 од ЗТД.

Заклучок

Заради остварување на законитоста во работењето на трговските друштва мора да се обезбеди учество и на државните органи меѓу кои најзначајно место им припаѓа на судовите. Тоа се постигнува на тој начин што преку многубројни пропишани средства се обезбедува правна заштита на сите субјекти кои се поврзани со основањето на трговските друштва, а посебно таквата заштита се обезбедува во текот на деловното работење на трговските друштва, создавање можност на сите заинтересирани субјекти – здружувачи во трговското друштво, па и на самото трговско друштво да пристапи до судот – *ius standi in iudicio* и да оствари извесни свои права односно судот да одлучи за барањата на тие лица. Во Законот за трговските друштва во членот 42 е содржана општата одредба за заштита на правата пред судот и наведени се претпоставките кои треба да бидат исполнети за да може содружникот односно акционерот во трговското друштво да поведе парнична постапка, да поведе тужба, која пак се реализира согласно процесните одредби содржани во Законот за парничната постапка. Но исто така секој содружник, односно акционер може да поведе и вонпарнична постапка пред суд, со цел да оствари некои свои права кои произлегуваат од здружувањето во трговско друштво, со цел да постигне исполнување на обврските на друг содружник, односно акционер спрема трговското друштво (*actio pro socio*). *Actio pro socio* може да биде поставена во форма на тужба со која се поведува парнична постапка или во форма на предлог со кој се поведува вонпарнична постапка пред суд, кое нешто може да се процени од содржината на секоја конкретна тужба, односно предлог.

Во таа смисла во излагањата на овој труд се елаборираат таквите барања до судот.

References

1. Barbić, J.,(2008) Pravo društava, knjiga prva - Opći dio, Treće izmijenjeno izdanje, Organizator, Zagreb
2. Barbis, J. (2013) Tužba za pobijanje odluke glavna skupštine dioničkog društva - neka odabrana pitanja, Zbornik PFZ , Zagreb
3. Mirović, D. Popović, V. (2007) Trgovinsko pravo statusni dio - privredna društva, Bjelina
4. Hasić, T. (2013) Dužnost dioničara na lojalno postupanje prema društvu i ostalim dioničarima, Rijeka
5. Snyman-Van Deventer,E. (2019) The actio pro socio revisited, Faculty of Law, University of the Free State
6. Vasiljevic, M (2011) Kompanijsko pravo – pravo privrednih društva – sesto izmenjeno i dopunjeno izdanje Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Beograd
7. Veronika, R. Odgovornost uprave trgovačkog društva za štetu (2016) POREZNI VJESNIK 9/2016 Zagreb
8. Недков М., Беличанец Т., Градишки – Лазаревска Е. (2003) Право на друштвата Скопје
9. Чавдар, К. (2008) Закон за вонпарничната постапка, Академик Скопје
10. Чавдар,К.Чавдар,К (2013) Коменатар на Законот за парничната постапка, Академик, Скопје
11. Закон за парничната постапка (пречистен текст) „ Сл. Весник на РМ, бр.07 од 20.01.2011 година,,
12. Закон за вонпарничната постапка „ Сл. Весник на Рм бр.9 од 18.01.2008 година
13. Закон за трговските друштва „Сл. весник на РМ“ бр. 28/2004; 84/2005; 25/2007; 87/2008; 42/2010; 48/2010; 24/2011; 166/2012; 70/2013; 119/2013; 120/2013; 187/2013; 38/2014; 41/2014; 138/2014; 88/2015; 192/2015, 6/2016 и 61/2016, 64/2018,120/2018,).